

NAGY SZENT ALBERT

I.

Dante, aki az egészen fiatal kortárs közelségében élt az aggastyán szerzetestudós utolsó éveivel, tizenöt-tizenhatéves korában hallhatta halálának a távoli német földről érkező hírért, amely Firenze legviharosabb időszakának fegyverzajában és az akkori európai politikai földrengései közt is nagy és fontos eseménynek hatott. Pedig; a nyolcvan év körüli aggastyán akkor már évek óta élt távol minden aktivitástól és egyedül halálára készült. Szerzetestársai kezéből való életrajza azt mondja róla, hogy ifjúságának idején természetfölötti sugallat figyelmeztette: eljön az idő, amikor — hogy mindeneket felülmúló tudása elkapatottá ne tegye — elfelejti mindazt, amit tud s mivel ez élete vége felé lesz, akkor készüljön a halálra. Semmiképpen sem valószínűtlen, hogy az az irtózatossá méretű munkásság, amelyet egész életében folytatott, kimerítette őt, kiszívta életerejét s több mint hetven évvel vállán már nem kívánt dolgozni többé. A munkamennyiség, amit végzett, minden korokat meglep a felülmúlhatatlannak tetsző méreteivel. Műveinek utolsó jelentékeny kiadása, az A. Borgnet-féle * harmincyolc kvart-

* Beati Alberti Magna M. O. P. Opera Omnia, Paris 18..

kötetet tesz ki, oldalanként két sűrűszedésű, apróbetűs hasábbal, a vékonymetszésű, éles francia betűk milliói-
val s ez az életmű Aristoteles óta talán máig a leg-
nagyobb kísérlet arra, hogy magát a tudást: egyetemes
és összefüggő rendszerben nyújtsa.

Már a kortársak előtt ez volt a szerepe és a jelen-
tősége: „Doctor Universalis”, a „Mindenttudó”. A ké-
sőbbi századok még inkább fokozták a róla való köz-
tudatnak ezt a jegyét, sőt túl is torzították. Megtették
mindenekelőtt a titkos tudományok tudójának, az
egyiptomi, héber és arab mágia, kabbalisztika és az
alkhimiai tudáskincs örökösének, tulajdonosának és
továbbfejlesztőjének. Mint minden tévedésnek, ennek
a felfogásnak mélyén; is volt egy darab igazság: az, hogy
Nagy Albert egy páratlanul nagyméretű tudományos
kutató- és hódító munka közben az elsők között nyúlt
át az arab és héber tudományosság filozófiai és ter-
mészettudományi könyvkultúrájának kontinensére.
S talán nem is az ő kora, hanem az utána következő
századok, amelyekben olyan sajátságosan élő volt a
„rejtett tudás” fogalma és ezt a rejtett tudást a sötét
titkokat lehelő arab és héber betűk görbe fonadékain
túl sejtették: Albertus Magnusban testesítették meg
ezeknek a titkoknak tudóját, örökösét és rejtett értelmű
szövegekbe foglalóját. A *szent*, éppen az a szent, aki
a maga csodálatosan világos, rendszeres és homálynél-
küli értelmének egész életen át tartó aktivitását állí-
totta az Egyház szolgálatába: kissé elmosódott alak-
jának ilyen természetű felfogása mellett. A teológia
történetében való szerepének fénye pedig felolvadt a
grandiózus tanítványnak, Aquinói Szent Tamásnak

vakító dicsőségében, amellyel szakadatlan együtt emlegették ugyan, de csak mint kisebbet és elődöt. A *ma* tudománytörténeti kutatómunkájának s a Nagy Alberti életmű szellemtörténeti összefüggések szerint való feltárásának, a nagy összefoglaló szempontoknak kellett jönnie, hogy helyesen lássuk Albertus Magnust, a teológust és a természettudóst — és ezektől nem függetlenül, az életművéhez tapadó zavaros képzeletanyagtól megtisztítva: a szentet!

A Szent és a Tudós ugyanis éppen öbenne szétválaszthatatlanul egygyefonódó princípiumok. Génusza nem a saját adott képességeinek kiéléséért vagy a tudásanyag rendkívüli vonzatának kedvéért ostromolja meg a konkrét tudásnak azt a Himalájáját, amit győztesen bevesz, nem önmagáért nyúl vissza kétes, romlott, két-három nyelvből átfordított bizonytalan szövegeken át Aristotelesig, és nem a „rejtett tudás” romantikája kedvéért feszíti ki érdeklődését Kordováig és más városokig, amelyek afrikaian izzó spanyol ég mögött vannak. Hozzá kell tenni még, hogy mindezt a legminimálisabb eszközökkel végezte el, válságos és végzetes időkben. Olyan évtizedekben, amikor a német császárok utolsó törekvései is összeomlottak, hogy megteremtsék az európai politikai egységet, Európa hatalmi káosza teljes és e szétdarabolt Európa ellen több ponton és több fronton indul meg a keresztény gondolkodásnak még ki sem dolgozott metafizikai fogalmai ellen, sőt a „Mens Christiana”, a keresztény értelem egész alapvető magatartása ellen a nemkeresztény gondolatok és szellemi mozgalmak beszivárgása, sőt nyíltan kibontakozó támadása.

II.

Launingenben született, sváb földön, abból a német törzsből, amelynek uralkodóháza most utoljára készült a császári hatalom újjáértelmezett fogalma kapcsán megvalósítani a németség és nagyjából a keresztény Európa összes népei felett az egyetemes uralom eszméjét. A Hohenstaufenieknek ezért az eszméért való harca azért hatalmas és tragikus, mert törekvéseik ekkor már tulajdonképpen elszakadtak a valóság erőitől, mind a német nép életének, mind Itália sajátos viszonyainak politikai formáitól, és semmi sem volt bizonyosabb, mint az, hogy ebben a harcban el kell majd bukniuk.

Az a kisfiú, aki a XII. század utolsó évtizedében egy svábföldi hatalmas birtokoscsalád sarjaként megszületett: személyes életének erői soha sem érintette közvetlenül a politikát, a kor történelmi eseményeibe nem folyt bele döntően, — szerepét és jelentőségét azonban nem láthatnók tisztán a politika nélkül, éppen azért, mert ő maga oly szervesen meghatározóan hozzátartozik korához.

1190 és 1200 között született. Hogy melyik évben, azt nem lehet megállapítani. Talán Barbarossa Frigyes uralkodásának valamelyik utolsó évében. A nagy Hohenstaufeni a maga hosszú és hatalmas életét betöltő harcok után végül is egyszerre törte meg a szét húzó német törzseket, az ellene törő német nagyokat, a lombard városokat, az itáliai nacionalizmusra és a szicíliai normannokra támaszkodó pápai politikát. De hogy ez a győzelem mennyire csak látszat volt, meny-

nyire nélkülözte az organikus erőket, mi sem bizonyítja jobban mint az, hogy fiára, VI. Henrikre, semmi más nem maradt a hatalom valóságából, mint a birodalomnak az a zuga, amelyet egy erőszakolt politikai házassággal szerzett. Azzal, hogy huszonegy éves korában hozzákényszerítették a tíz évvel idősebb Konstanciát, Roger normann király utolsó sarjadékát, akit klostromból ragadtak ki és

*„ki lőn, hogy svábság harmadik viharja
éltet a másodiktól s tőle nyerjen.”*

Így zeng róla Dante, aki a hervadt és finom aszszonnyal a Paradicsomban találkozik, a Hold Körében, azok között, akik noha megszegni kényszerültek fogadalmukat, mégis üdvözültek. A normann királyoknak apácakolostorból kiragadott utolsó lányarjadéka 1196-ban esküdött meg a fiatal Hohenstaufenivel a milánói dómban, ghibellin seregek öles dárdái között és ez az esküvő baljós és sötét fenyegetés volt a szabadságában és életérdekeiben veszélyeztetett pápaság ellen, mert a meghódított Lombardia és a menyasszonnyal együtt öröklődő Dél-Itália harapófogója közé szorította az akkori világ egyetlen morális hatalmát. Az esküvőben el voltak vetve a magvai mindazoknak a viharoknak, amelyeket a rövid ideig élt és rövid ideig uralkodott VI. Henrik és fia Hohenstaufeni II. Frigyes körül felkeltek. S ezek a viharok: alapjában rázták meg az akkori egész keresztény világot. VI. Henrik hatalma apja halála után úgyszólván csak feleségének birtokaira korlátozódott s a nyers és fölényes Hohenstaufeni

az első perctől kezdve megutáltatta önmagát is, az uralom német elképzelésű formáit is Sziciliának és Dél-Itáliának csodálatosan tarka — görög-latin-arab-normann — népkeverékével. Ennek ellenére ő maga *úgy* jelentkezik, mint a Politikus egyik legkialakultabb típusa. Semmi mással nem törődik, mint a hatalommal, annak szövedékével és egyensúlyával, persze a maga Hohenstaufeni módján: kemény kézzel, barbáruul és hatalmasan. Érdekes, hogy alakjának, mint politikusnak, legtökéletesebb rajzát egy konstantinápolyi annalista, Nikétász Koniátesz, hagyta ránk; a bizánci császárság középpontjából higgadtan, a politikai műveltség hűvösebb, elvontabb és doktrinálisabb formáinak magaslatáról tartották számon a hatalom gyakorlásának barbár autodidaktáját.

Érdemes volt-e megrajzolni a képét annak az uralkodónak, akinek alakja legfeljebb távoli hallomás volt a svábföldön született kisfiú gyermekemlékei között? Igen, érdemes, mert hisz ő, a Szent: életének művével a kor hatalomvágya és fegyveres erői fölé kerekedik — a Szellem erejével. Életének nagyobb fele Henrik fiának, Hohenstaufeni II. Frigyesnek életideje alatt fog elteileni. Sötét és kegyetlen hatalomvágy — a maga egészen nyers formáiban — egyik főjegye ennek a kornak s az úgy lebeg e két század levegőjében, mint valami súlyos és zavaros kisugárzás. A kor túlzó, már eretnek misztikusa, Joachim a Fiore, a gyötrött és idegbajos vizionárius, akitől századokat megzavaró jövendölések sora származik, úgy reagál a maga túlexponált misztikájával és idegzetével a hatalomvágyra, e mégiscsak emberi vonásra, mint olyan valamire, ami

már egyenesen sátáni. Megérzi a zavarokat, amelyeket VI. Henrik és Konstancia fia idéz majd fel és azt kezdi hirdetni, hogy Konstancia: egy démontól esett teherbe! Talán legjobban ez az apróság mutatja meg, mennyire szükség van valaki Nagyra, aki egyebek közt e zavaros misztikár ellenében is meg fogja vívni a tiszta és érvényes Gondolat szabadságharcát.

III

Ami egyébként a. Gondolkodás ügyét illeti: éppen ekkor áll a harc az univerzáliák körül!

A ma köztudata nem tartja számon az emberi szellemnek ezt a hősie és válságos korszakát. Az univerzáliák miatt való harcot csak szakkörökben szokták emlegetni, pedig hogy az európai, talán az egyetemes emberi gondolkodás nem mozog a valóság herezisént jelentő síkon: az ennek a harcnak hősie ütközeteire vezethető vissza.

A XII. század első évtizedének végén halt meg Canterbury Szent Anzelm, a skolasztika első megvalósítója és klasszikusa és éppen Nagy Szent Albertig a legnagyobb világossága. Kétségtelenül a filozófiai és teológiai gondolkodás legnagyobbjai közé tartozik. A teológiai problémáknak vannak olyan csúcsai, ahol máig is ő feszítette legtágabbra a széttekintés körét, mint pl. az ember és a Szentháromság viszonyának szinte szédítő spekulációiban, a „Cur Deus Homo?” lapjain vakítóan éles syllogismusok reflektoraival igyekszik behatolni felhőfátyolai közé annak a kérdés-

nek, hogy vájjon a Szentháromság második személye nem lett volna testté akkor is az emberiség számára, ha nem lett volna a Bűnbeesés miatt szükség a Megváltásra? De az ő életművében még nyitva maradt egy látszólag módszertani kérdés: az egyedekben megvalósuló általános (universale) fogalomnak létezési formája.

Nagyon durva és nagyon egyszerű megközelítéssel: amennyiben valóságnak fogadjuk el, hogy léteznek egyes asztalok, létezik-e s hol, milyen összefüggésben az asztal? Az egyetemes asztal-fogalom létezése a konkrét, egyes, az anyagi valóságban már meglévő asztalok létezéséből következik-e, vagy ellenkezőleg: a megfelelő universale (az asztal) fogalom nélkül nem lehetnének-e, nem valósulhatnak-e meg az anyagi valóságban is a konkrét asztalok? A kérdés csak látszólagosan elvont. Ismeretelmélet, logika, metafizika és az emberi gondolkodás típusokba osztható karakterformái csaptak össze a kérdés körül egy máig is szívetdobogtató, páratlanul szenvedélyes vitában. Ez a harc már lejátszódott egyszer: másfél ezer évvel azelőtt, amikor Platon az egyetemes fogalmakat, az ideákat, valahol valamiképpen reálisan létezőknek tette meg; a tévedést Aristoteles korrigálta, amikor az egyetemes fogalmakat a létezés sorrendjébe *előbb* szükségeseknek jelölte meg ugyan, de létezési formájukra vonatkozóan kimondta, hogy megvalósulásuk kizárólag konkrét egyedekben történik. De hol voltak akkor — a XII. században — az aristotelesi szövegek? Hol volt a filozófiatörténet, mint öntudatos fogalom, mint tárgy, mint módszertan, mint összehozott anyag? Másfélezer év messzeségében,

késői latin kompendiumokon, Szent Ágoston írásain és gondolatrendszerén, a latin egyházatyák kevésszámú filozófiai munkáit mint felhőfátyolokon át igyekeztek megpillantani az emberi gondolkodásnak óriás hegyvonulatát, az aristotelesi életművet, amelynek magasságából már alá lehetne pillantani egyebek közt az univerzáliák kérdésére is.

Ma már alig képzelhető el, hogy hogyan izgatta az akkori összes gondolkodókat Aristotelesnek csak ködfelhőkön át sejtett távoli és gigantikus rejtélye! Ami az univerzáliák kérdését illeti, a középkor egész valóságérzése mereven elutasította magától azt a gondolatot, hogy az univerzáliák valami módon reálisan is léteznek; de ennek megfogalmazásában tovább ment a szükségesnél, az egyetemes fogalmakat csak mint az egyetemes gondolat kifejezésére való neveket (*nomina*) fogadta el és *az* ezen a nyomon továbbépülő bölcsélet (nominalizmus) sorra próbálta ki az így jelentkező gondolkodási herezis összes zsákutcáit. Hogy a kérdés az univerzáliák örvényénél kezdődik, azt a kor minden gondolkodója, minden szellemileg és irodalmilag képzett embere tudta és másfél század szellemének pillantása szédült az örvény megragadhatatlan forgásától...

IV

Ha Nagy Szent Albert az 1190-es évek közepén született, akkor tíz-tizenkét éves volt, amikor az assziszzebeli kereskedőifjú, Pietro Bernadone huszonöt éves fia, lemondott atyai örökségéről és zsákruhájának

hátára mésszel mázolván keresztet, nekivágott az Appenninek még havas télvégi szakadékainak. Sorsdöntő út! Egy egész korszak és az akkori keresztény emberiség vonult ezzel az úttal a hegyek közé, hogy összeállítsa, teljessé tegye, rendszerezze a keresztény életérzés összes elemeit. Pietro Bernadone fia más, mint ahogy őt a későbbi korok köztudata elképze-
 lí — egyoldalúan és hiányosan csak a Fiorettiből. Nem érzélgés és álmodozás vezet őt, hanem a legtudatosabb és legkegyetlenebb akarat, egy új lelki kontinens felfedezésének kívánása. Útja semmivel sem kevesebb, mint akár Kolumbuszé, akár Magalláné — akár a Montserratnak és Manrészának nekivágó fiatal Loyolai Szent Ignácé, akivel sokkal több és sokkal meghökkentőbb hasonlósága van a fiatal Assiszi Szent Ferencnek, mint hogy azt általában a köztudat sejtí. Mindketten ugyanama kontinens más és más részének lángeszű és vakmerő konkvisztádorai. A látszólagos eltérés köztük az, hogy a felfedezés megtörténte után Szent Ignác nem elégszik meg a lelki életnek és az összes vonatkozó ismereteknek autodidakszísával, hanem az összes kapcsolatos tudásanyag rendszeres és érvényes megszerzése céljából hét évet tölt a párizsi egyetemen, — csak hogy ennek a párizsi egyetemnek kifejlesztésében óriási része volt annak idején az éppen már a Szent Ferenc után következő franciskánus nemzedéknek és Szent Domonkos után következő dominikánus nemzedéknek. Azaz Szent Ferenc útja, ha nem is személyesen, de utódaiban, és Szent Domonkosnak hozzájuk bizonyos méretekig hasonló útja szintén nem személyesen, hanem utódaiban ugyanoda vezet, ahová Szent Ignácé.

Mint ahogy nem véletlen, hanem logikusan következő szükségszerűség volt, hogy Szent Ignác a döntő pillanatban a filozófia és a teológia felé fordulva markoljon és rendszerezzen össze, kerítsen véglegesen a hatalmába minden felvetődő kérdést (mert hisz minden emberi kérdés végeredményben értelmi síkon vetődik fel): ugyanilyen logikus és szükségszerű volt, hogy Asszisi Szent Ferenc és Szent Domonkos útja legalább utódaikban — szintén a filozófia és a teológia felé forduljon. Így nézve a kérdést bámulatraméltóan egyszerű és világos, hogy a XII. és XIII. század fordulójának összes nagy kérdéseit miért a keresztény lélek ekkor felbukkanó két nagyjának, Asszisi Szent Ferencnek és Szent Domonkosnak kellett megoldani.

Nagy Szent Albert jelentősége éppen ott áll, hogy ő az, aki szükségszerű és logikus irányban folytatja Szent Domonkos lépéseit, ahol azok annak élete végén abbamaradtak...

V.

Származása és ifjúsága homályos. Az a régi, sokföldű sváb birtokos-nemzetség, amely a Bolstedt nevet használta leggyakrabban, Launingenben tartotta székhelyét. Hogy a hullámos, erdős, szép sváb tájban és a gazdasági épületekkel körülvett udvarházban milyen volt a gyermekora, környezete és az ifjúsága, azt legfeljebb csak sejteni lehet. Annyira elszakadt ettől a környezettől, hogy rendtársai, akik később megírták életét, semmit sem tudtak arról, amit a hatalmas aggasztánnak, akkor már tőlük hat-hét évtized messzeségé-

ben fekvő gyermekkorára és ifjúságára vonatkozott. S hat-hét évtized: a középkor sajátos viszonyai között sokkal több mint ma, emlékeket és dokumentumokat sokkal jobban elmosó távolság. De feltűnő, hogy a legenda csak egyről tud a távoli és elmerült ifjúkorból: arról, hogy a sváb nemesifjú az erdőt szerette és szeretett vadászni; s arról, hogy amikor Páduában volt diák, élénkebb elméjű olasz társai annyira felülmúlták őt a felfogás és emlékezet gyorsaságában, hogy már-már abba kellett volna hagynia tanulmányait, — ekkor kezdett volna könnyörögni könnyek között Szűz Máriához, hogy segítse őt át nehézségeken. A legenda itt olyan édes és jellegzetes, hogy érdemes elbeszélni már csak azért is, mert jellemzően mutatja, mik a középkori legendaalakulás formái, s kellő akribiával mégis csak az igazságot lehet kiemelni mögülök.

Azt mondja a legenda, hogy Albert sokat fáradozott Páduában azon, hogy a tudásban előrehaladjon, de nem sok eredménnyel. Amit egyik napra megtanult, azt a másik napra elfelejtette, amit tegnap még érteni vélt, ma már nem értette. Könnyek között imádkozva a túlvilági segítségért, tündöklő képben jelent meg előtte Szűz Mária, Alexandriai Szent Katalin, Szent Borbála, megvigasztalták és megígérték neki, hogy megszabadul nehézségeitől, sőt tudományban nem lesz párja az egész világon!

Gyermeki és édes hamvasságú történet, Didakszisa azt akarja mondani, hogy íme: a rend legnagyobb tudósa is csak semmi volt önmagától és egyedül a Bölcseségnek Széke tette őt képessé arra, hogy elérje tudásának későbbi magaslatait. A legenda alapja az le-

het, hogy bizonyára akadhettek rendtársak, akik vagy maguk emlékeztek arra, vagy hallották, hogy a fiatal német diák a páduai főiskolán nehézkesen beszélt még latinul, ami természetes is lehet és méginkább csak törte az olaszt, ami még természetesebb is volt. De már maga az is, hogy ott találjuk őt a páduai főiskolán: bizonyos előzetes képzettségre, tudományos hajlamokra és tudatos szellemi célkitűzésekre vall. Afféle nyers, talán nyelvtudásban először kissé barbár géniusz képét mutatja ez a vonás, akit az embert környező tárgyi világ érdekel eleinte legjobban — későbbi írásaiban is vannak célzások arról, hogy még utazásai közben is milyen figyelemmel nézegetett mindent, fákat, állatokat, kövületeket — és amikor sváb erdei közül először kerül a könnyedebb, élénkebb, az elvont fogalmak felé jobban iskolázott latin világba, először zavarban van, márcsak az idegen nyelv miatt, amelyben kevéssé gyakorlott. Alakja, ahogy a legendákban szerepel, egyekben is pontosan mutatja azokat az irányvonalakat, amelyek szerint a középkor lelkének legendaformáló tevékenysége hat: egy-egy megszokott s az ájtatosaktól kívánt formula kedvéért önkéntelenül is átformálva az alakot. Rendjének egyik régi írója (Johannes Mayer O. P.: *Liber de viris illustrious* O. P.) szerint „der grosse Albert, gross vom kunst und klein vom person.” íme: itt is a retorikus ékesség, a csodálat és okulás kedvéért enyhén megváltoztatott valóság. Mert a teuton tudós, amint azt hitelesnek tekinthető ránk maradt képei, továbbá sírjának egyik alkalommal való felbontásának és csontjainak megvizsgálása megmutatta, egyáltalában nem volt kicsiny termetű. S azok az apró

epizódok, amelyeket itáliai diákeveiből kapcsolatosan említenek, éppen apróságukban hordják hitelességük bizonyítékát: szintén a nyílt, hatalmas és egyetemes érdeklődőt mutatják. Az egyik epizódot ő maga mondja el (*Meteororum* 1 3 tr 2 c 12): páduai diák korában felnyitottak egy már hosszú idő óta lezárt kútüreget, s ketten, akik leszálltak belé, meghaltak, egy harmadik, aki a kút fölé hajolt, órákig feküdt eszméletlenül, — s ebből Albert a gázok létét, sajátos halmazállapotát és természetét sejtí meg már ekkor. Szintén ifjú korára eső velencei időzése alatt pedig egy templomépítésnél felhasznált és szétfűrészelt márványtömbből egy koronás és szakállas emberi főnek csodálatosan hű és természetes körvonalrajza bukkanva elő: tőle kérdezték meg, hogy vájjon mit jelenthet ez (*Mineralium* 12 tr 3 c 1) és vájjon miért van; ami arra vall, hogy már ekkor úgy volt ismeretes, mint aki különösképpen és sokat foglalkozik a természet dolgaival.

VI.

Az új német történettudomány különösképpen elítéli a középkori német császárság déli politikáját, általában a középkori német császárság egész tartalmát, az univerzalista politikai gondolatot, amely egyetemes birodalomszervezéssel törődött a németiség belső egységének reális megalapozása, megszervezése és kibontása helyett. Különösen a mai irányzat ítéli meg élesen ezeket a századokat, majdnem kizárólagosan neki tulajdonítja, hogy ők a germánság középkori tömbje

„Volk ohne Raum” lettek, a határok nélküli nép. Egy ellenpróba nehezen tudná igazolni ennek a felfogásnak helyességét. A kérdés inkább az: mi lett volna az univerzalista és szentbirodalmi gondolat nélkül a német népből, amelynek mégis csak ez a gondolat adott legelőször legalábbis eszmei egységet, egységtudatot és öntudatot? A teuton történelem aligha lett volna más, mint az, ami az ősidőkben volt, egymás ellen örökös harcokban gomolygó törzsi káosz. Még így: a szentbirodalmi gondolat közös égisze alatt legalább eszmeileg egységes birodalmat alkotott a németiség, századokon át a latin Dél felé irányult politikai és kulturális figyelemmel, melynek vonzásában magáévá tudta tenni az akkori Európa legvirulóbb kultúrterületének minden gondolatát és eszmebeli kincseit. Apróság, de súlyosan jelképes, hogy a csontos sváb nemesifjú, akiből Nagy Szent Albert lett: császári szolgálatban álló atyái nagybátyjának csapatával kelt át az Alpokon, hogy az itáliai iskolavárosokban találkozhasson a rendszerezett tudománnyal és Szent Domonkos szerzetével. Nem lehetetlen, hogy a tudományos kutatás és az elvont gondolkodás fennsíkján elhalványult benne az a tudat, hogy német — azt azonban még sem lehet kétségbevonni, hogy a német szellem történetében először ez az Alpokon átkelt s lándzsás ghibellinlovásokat kísérő ifjú valósította meg azt, amit századokkal később — ma — a német tudomány valóságos egyetemi üzemekkel valósított meg: egy-egy tárgykörre vonatkozó egyetemes anyaggyűjtés és rendszeralkotás munkálatait. Igen: ebből a szempontból nagy Szent Albert nemcsak a keresztény filozófiának, teológia-

nak és a keresztény középkornak úttörője és nagyja, hanem a századunk kezdetén teljes érettségre jutott német tudományosság könyörtelenül és hatalmasan a teljes anyagot összegyűjtő és azt rendszerré alkotni kívánó misztikának és szellemnek első előfutárja és megvalósítója. Érdekes kísérlet volna kimutatni, hogy szellemének hatalmas teuton imperializmusából mennyire nem vett el semmit, hogy a benne gomolygó formátlan tudásvágy a latin Dél sugárzása alá került, magáévá tehette annak szellemi kincseit is és találkozhatott a már legtermékenyebb szellemi forradalmával, a kolduló rendekkel, pontosabban Szent Domonkos szerzetével.

VII

Szent Domonkos 1221-ben halt meg, lázas betegen, Velencében, ahova azért utazott, mert pogány missziókba, valószínűleg Magyarország keleti határszélére, a kunok közé akart utazni. Sírja Bolognában van; gyönyörű fehér márványkoporsóján a virradni kezdő reneszánsz ízlésének faragott virágfüzéreivel és apró angyalai; súlyos és nyugtalan dísz olyan embernek, aki maga volt a nyugalom és egyszerűség. Azzá, ami lett, életének utolsó másfél évtizede tette; délfranciaországi manicheus vidék magános vándorából ekkor vált rendalapítóvá, egy szinte a szél gyorsaságával száguldó mozgalom elindítójává és egy rend pátriárkájává, ám mindaz, amit alkotott s amely később rendjének irányt szabott: a hajdani magános vándorutakból fakadt.

Már harminchétéves volt, amikor egyedül maradt a délfranciaországi térítőmunka közt, az eretnekségtől elárasztott tartományban, hogy megpróbálja legyőzni azt a sötét és beteg manicheizmust, amely mint valami félelmetes, idegen mocsár terpeszkedett a tájon, tanainak és erkölcsének ismeretlen hullóival és mérgező virágaival.

1208-at írtak s a szakadatlan prédikálástól, virasztástól, vitatkozástól, gyaloglástól, böjttől és nélkülözésektől sovány, fehérarcú spanyol pap mögött már két égő év terült el, két fáradt, keserű, reménytelen év, amit bajtársával és mesterével együtt küzdött végig, Diegoval, aki egyúttal püspöke is volt. Emberi nyelven szólva „véletlenül” vetődtek ide, amikor Diego püspök már az öregkor határán járt, kanonokja, Domonkos pedig a férfikor delén. Egyik sem volt már olyan fiatal, mint amikor az ember megváltoztatja életét és valami újba kezd. Mind a ketten „beérkezett” emberek voltak a szó polgári értelmében: elérték azt, amit a körülmények és lehetőségek kijelöltek számukra, megszokott munkát végeztek évek óta, és mind a ketten otthagyták mégis azt a helyet és szerepet, amit betöltöttek, otthagyták a megállapodottságot és nyugalmat azért, hogy évekig vándoroljanak az utcákon és utakon, napfényben, szélben és esőben, éhséget egyenek és szomjúságot iganak, életük veszedelemben forogjon s romlott és makacs fanatizmus lázától tüzelt eretnekek törei és botjai közt, hogy megvessék és kinevessék őket szerteséjjel, hogy még az egyházi hatóságoknak lanyhább képviselői is kényelmetlenül és gyanakodva fogadják buzgalmukat.

Diego d'Azavedo az osmai püspökség kormányzását hagyta ott, Domonkos pedig kanonoki celláját.

A püspöknek később vissza kellett térnie üresen hagyott trónusára, ő pedig folytatta munkáját, sokáig egyedül a kereszténységnek ezen a szorongatott frontján, ahol a Mediterráneum keresztény partjain először tudta megvetni lábát a görög mediterráneum felül jövő eretnek támadása. S e támadással szemben az eddigi egyház szervezett formái hiányosoknak bizonyultak, a pasztoráció ki nem elégítőnek, a bencés és cisztercita apátságok pedig távoli uradalmaknak. Szervezetre volt még szükség, még pedig gyorsra és mozgékonyra, ez meg is alakult, már a keresztesháborúk, az albiak ellen indított kereszteshadak vashullámai között, ám hamarosan széttágítva saját maga elé szabott illetékességének körét: virtuóz lendülettel vállalt mindent, ami az alapító előtt a maga vándorútjainak gyötrött és magános éjszakáin felmerült. Valójában: a kereszténységnek szinte minden gondját! Azt, hogy a Pyreneusokon túl még mindig ott áll az arab világ fegyveres és szellemi támadása; azt, hogy az alatt az Egyház egész élete Európában még mindig bizonyos kizárólagossággal igazodik hűbéri formához, holott ezt majdnem mindenütt új elemekkel bővült, s életformák és társadalmi rögződés szerint döntően elváltozott; azt, hogy az egyházi tudományosság még mindig egy régebbi nehezkesebb, elavultán iskolás szisztémához van kötve s ígér újabb lendületet abból a csoportból, amely e gondolatok köré gyűlt, szinte magától, akarata ellenére lett rend és domonkosból rendalapító,

Kétségtelen, hogy amit alapított, arra rendkívül mértékben szükség volt. A rendtörténet Szent Benedek-i ágából fakadó szerzetességek, mindenekelőtt maga a bencésrend, egészen más hivatást teljesítettek; roppant apátságaik, mindegyik szinte egy-egy kis államot alkotó uradalmak középpontja, óriási szolgálatot tettek abban, hogy a népvándorlás utáni még meg nem állapodott Európa lelki és társadalmi-eligazító pontjai legyenek a maguk masszivitásával; a ciszteri-rend kolostorai az induló tudományos és művészi életnek, Nagy Szent Bernát misztikájának voltak a tüzpontjai — közben azonban az európai kultúrájuk népessége sűrűbb, társadalmi alkata összetettebb, élete mozgékonyabb lett: szükség volt a szerzetesség olyan formájára, amely immár a földbirtokon, nem kolostoraihoz kötötte él és működik, hanem alkalmazkodik az újra elvárosiasodó Európához, s annak új társadalmi osztályait ő maga keresi fel. Ez a kolduló rendek alakulásának társadalmi háttere; az, hogy a megalakulások alkalmát az Egyház egyik veszélyeztetett tartományának megmentésére szánt harci szervezet megeremtése adta meg, az éppen csak a lehetőség és szükséglet egyik konkrét pontját jelentette. A domonkosrendhez hasonló rendi típusnak a kor szükségleteiben való jelentkezése adja a magyarázatát annak, hogy miért terjedt el egész Európában a domonkosrend roppant gyorsasággal. Az alapító már életében megérhette azt, hogy Európának egyetlen országa sem volt, amelyben kolostorok egész rajával ne lettek volna fiai. Rendjének a tudományos munka felé való fordulása már az ő éle-

tében megkezdődött, első utóda egészen céltudatos program szerint jelent meg sorra az egyetemi városokban, amelyeknek ifjúsága szenvedélyes érdeklődéssel fordult a keresztény tudományosság művelésének a renddel kapcsolatban való új művelési lehetőségei felé.

VIII

Szent Domonkos utódának, Boldog Jordánnak, a dominikánus rend második rendfőnökének fennmaradt az a levele, mely elmondja, hogyan lépett be a rendbe wollstadti Albert, az egyetemen máris hírnevet szerzett, akkor már nem fiatal páduai diák: nem habozás nélkül, súlyos belső vívódások után. De ki tudott volna az ekkori keresztény világ intellektuális körein végigviharzó mozgalomnak és magának ennek az égőszemű szász papnak, Szász Jordánnak, az „Egyetemek Orkánjának” ellenállni? Boldog Jordán: a Szent Domonkos-rend szellemi szféráján kívül általában keveset emlegetett egyéniség. Pedig a Szent Domonkos-rend alapításának ő a befejezője, a rend belső vonásainak és szerkezetének ő a végleges megformálója, a német szervezési hajlam egyik legnagyobb és legcsodálatosabb megtestesítője. A forradalmian új lehetőséget, hogy Európa egész keresztény ifjúságának szellemi elitjét tudományos munkaszervezésbe fogja, ő látta meg tudatosan először és többszörösen beutazva főképp az olasz egyetemi városokat, ő valósította meg. Prédikációinak szinte lehetetlen volt ellenállni. Az egyetemi ifjúság százával

tódult Szent Domonkos fekete köpenye alá, valóban éppen a jellemek és a tehetség szerint való elit. S a semmiből — vagyis inkább a kor szellemi szükségleteiből — egyszerre csak ott van a filozófiai és teológiai problémakutatásnak legcsodálatosabb akadémiaja, a dominikánus rend kolostorainak szövődéke, Barcelonától Krakkóig, Palermótól Oxfordig, s a vér és idegek e hálózatában a keresztény tudományért való viaskodás lüktet az agyakban. Európa valósággal új kontinenst kapott: a Szellem, Gondolat, Kutatás új kontinensét, valami varázslatos egységet, a táj hazákból és önálló közösségekből álló törmelék-Európa felett, amelyet még egyszer és utoljára megrázott a Hohenstaufeniek szicíliai sarjának egy afféle totális államot megvalósítani kívánó, az európai egység hatóerői közül az Egyházat mint Szellemet és mint Szerkezetet kizárni akaró kísérlete.

Hogy a kísérlet nem sikerülhetett, az csak természetes.

Ma, éppen ma, érdekes látni ennek a kísérletnek maradványait: a komor és óriási Hohenstaufeni erődítményeknek azt a gigantikus sorát, amelyekkel az ifjú király, mint valami kőkoszorúval, körülvette országának határait az egyházi állam felé és a tengerpartok felé egyformán. A kísérlet éppen olyan volt, mint a mai, a kor legmodernebb eszközeivel való, könyörtelenül és réstelenül szisztematikus és egy ország egész gazdasági s lelki teherbírását igénybe vevő. II. Frigyes, akinek anyjáról azt vizionálta az idegbajos látnók, hogy az Antikrisztust hordja méhében; valóban olyannak tűnt fel, mint aki Szicília lávaföldjei és a

délitáliai olajfaligetek közül kitörve kifordítja majd sarkaiból Európát.

Ezek az erődítmények ma olyannak tűnnek fel, mint valami elpusztult óriási állat pusztuló vázának megfeketült, korhadó, odvas csontjai. Roszszagú kőhalmok. De a Gondolat, amelynek érvényes formáit a dominikánus rendbe belépett *másik* teuton — társaival együtt — oly szenvedéllyel kutatta: megdönthetetlen érvénnyel elfogadott ma is és vakító világozással ég az európai tudományos gondolkodásban éppúgy, mint a köznapi gondolkodásban.

Ez a tény a háttér a, férfikor ama évtizede felett, amelyben Albert megkíséرت az egyetemes tudás összes lejtőin és sziklafalain felhatolni. Azokról az évekről, amelyeket ebben a munkában töltött, keveset tudunk, — századának húszas éveiben teológiát tanult Bolognában, Kölnben, s ha erre nincsenek is aktaszerű bizonyítékok, egész bizonyos, hogy Párizsban is. Élte és belélegzetté az európai tudományosságot akkor építő mind a négy nemzetnek sajátos gondolkodási természetét, az itáliaiét, a németekét, a franciákét, az angolokét, utóbbiakkal Párizsban találkozott nagy számmal. Nem igaz, hogy a középkori keresztény tudományosság gondolkodási módszere nemzeti jellegzetességek nélkül való színtelen és íztelen extraktum lenne; a valóság az, hogy ez a képzési módszer egy magasabbrendű egységben olvasztott össze mindent, ami az egyes nemzetek külön-külön gondolkodási temperamentumában egyrészt markáns, másrészt közös, harmadsorban használható és helyes. Megvan benne a latin gondolkodás fogalmi precizitása, a né-

met teljességre törekvés, a francia világosság, szellemesség és egyszerűség, és az angol valóságérzék. A könyvtári opus magnum-nak, amelyet Albert a dominikánus rendbe való belépésével kezdődő vándorévein át teremtett: ez a formai átható elve.

IX.

Az ok, amely miatt az európai keresztény gondolkodás a középkor kezdetén annyit szenvedett: az arisztotelészi és platóni gondolkodás — mégpedig sokáig *az öntudatlanul* arisztotelészi vagy platóni gondolkodás — közt való hányódás és bizonytalanság volt. Most utólag könnyű ítélni. Hisz végeredményben ennek válságait már Szent Ágoston végigszenvette. A kereszténység kezdeteinek idején a kereszténység első három századában Arisztoteles csak tudományos adat volt; akkor a bölcseleti gondolkodás kizárólag a plato-i filozófiában és annak később továbbépült rendszereiben mozgott. Ez azonban termékenyebb volt az eretnekségeknek, mint a kereszténységnek. Még akkora szellemóriásnak is, mint amekkora Augustinus volt, újra kellett felfedezni Arisztotelest, sajátmaga számára, s ez, amint tudjuk, valóságos reveláció volt neki. Arisztotelest, s vele a görög gondolkodás néhány örökké érvényes eredményét, Szent Ágoston kapcsolta be az egyetemes igazságok keresztény rendszerébe, — ez azonban nem jelentette azt, hogy Platónnak az első keresztény századokat előntő terhes öröksége megzavaróan ne folyt volna át a későbbi századokba. A baj éppen az volt,

hogy hatása nem volt tudatos azokban, akik elfogadták, Arisztotelest pedig elnyelték a klasszikus világot megsemmisítő hullámok, s szerepét és fontosságát csak az Albertet megelőző nemzedékek kezdték sejteni. Egy közepesebb köztudat hevesen tiltakozott a keresztény tudományba való bekapcsolása ellen, mert műveit az arab világ fedezte fel újra és hasznosította és a jobb keresztény gondolkodók egész sora előtt is úgy tűnhetett fel, mint az arabok görög filozófusa. Hogy mégis diadalraj utott rendszere a keresztény gondolkodásban, ahhoz három tényező segítette: mindenekelőtt Szent Ágoston óriási tekintélye, azután az, hogy egyre többen kezdték sejteni, hogy a nominalizmus gondolkodásbeli zsákutcájából csak az Arisztoteleshez való visszafordulás vezethet ki, — végül pedig Nagy Albert kutató, rendszerező és anyagtisztító munkája.

Grabman, aki a középkori filozófia és teológia történetének legjobb ismerője, korszakot fordítónak nevezzi Nagy Albert életművének azt a részét, mellyel Arisztotelest a középkori keresztény gondolkodás számára rehabilitálta. Még életművének ebben a részében is feltűnik Nagy Albert szellemének hatalmas anyaggyűjtő és rendszerező vonása. Aránylag ő sem ismert több arisztotelesi szöveget, mint amennyi már az őt megelőző keresztény filozófusnemzedék kezére jutott, csakhogy míg azok számára ezek részletek és töredékek voltak: ő felismerte bennük a rendszert, használható szisztémává állította össze kortársai számára, és a nagy Stagiritá filozófiája szempontjából az általa adott parafrázisok még *ma is* értékesek. S ez — mint a filozófiában való egész munkálkodása — annál cso-

dálatosabb, mert tulajdonképpen nem. hallgatott filozófiát harminc éves koráig, amíg a rendbe lépett, sőt az azután való filozófiai képzését is nehéz a magunk rendszeres egyetemi stúdiumai szerint valónak elképzelni. Ugyanaz a teljességre való törekvés és ugyanaz a rendszert és rendet teremteni kívánó ösztön, amellyel megkülönbözteti egymástól, mondjuk a sasok alfajait és beszámol a heringek vonulásáról és keresi kapcsolatait: arra ösztönözte, hogy az elfogulatlan és természetes vizsgálódó magatartásával közeledjék a gondolkozás és az emberi lét előfeltevései felé, összefüggéseiket feltárja s a fellelhető errevonatkozó véleményeket is összegezze. A kora által ismert aristotelesi gondolatkinsz töredékei mögött az egységes és ellentmondás nélküli rendszer megpillantása, a hiányzó részletek kiegészítése, s Aristoteleshez arab és zsidó magyarázóí miatt tapadó téves vélemények eloszlatása: már a lángész intuíciója. Hogy egyetemi stúdiumai a filozófia- és teológiaképzés szempontjából szabálytalanok voltak, azt kora is tudja, s ellenfelei szemére is vetették. Bacon Roger gúnyolódik is felette. (Roger Bacon, *Opera quaedam hactenus inedita*, I. [Ed. Brewer, London, 1859] 327.)

Aristoteles feltárása áthúzódik életének mindazon az évtizedem, amelyekben tudományos munkássággal foglalkozott. Harminc éves lehetett, amikor Aristoteles *Physica*-ja kezébe került és hetven éves már elmúlt, amikor a „*nikomachosi Ethica*” és a „*Politika*” kapcsán újabb kommentárokbán megkísérli megalkotni a keresztény társadalomfelfogás és államtan első modern rendszerét.

A kortársak előtt már első írásai és első filozófiai előadásai kapcsán világos, hogy a hallgatag és nehézkes germán, aki olyan élesen szembefordult Platónnal, a maga széles vállaira emelte a keresztény gondolkodás jövőjét. Tudományos életművének feltárása speciálisan tudománytörténeti lenne és kicsit nehézkes volna minden részletében végigvezetni az olvasót azon a betűtengeren, amely utána maradt.

Gondolkodásunknak mindenesetre még mindig integráns részét képezik azok a disztinkciók, amelyekkel döntően belenyúlt az univerzálisok körül való harcba, a keresztény metafizika még máig sem tért le arról az alaplattól, amelyre Albert a *Sententiarum Liber* első könyvének szárazon és pedánsul sorszámozott *questio*iban helyezte. Pszichológiájában elsősorban a maga kora számára volt korszakalkotó az ő gyűjtő és összegező munkája: Aristoteles, az Egyházatyák s kora legmodernebb arab és zsidó szerzői egyaránt szerepelnek diszkusszióiban. Még a ma lélektani gondolkodása számára is rendkívüli érdekű és becses az, amit a lélek természetéről s az emberi értelem működésének problematikájáról mond.

Ami lélektana keresztény jelentőségét illeti, a *Liber de Creaturis* és egyik *Summájának* lélektani részei olyanok a kor számára, mint megnyert csaták. Az arab és zsidó misztikus felfogás a lélek és ismeret természetéről egy közös isteni lélekkel való összefüggésben és egy közös isteni intellektus működésével való összefüggésben szupponálták az emberi lélek egyedi funkcióit és értelmének minden villanását. Csak tükördarabok vagyunk, amelyekben az istenség gondolatai-

nak sugarai villognak és verődnek, — lényegében ezt mondja Avicenna. A gondolat tetszetős volt, megfelelt a keresztény gondolkodás akkori platóni beállítottságának, talán egy túlzottan népszerűvé vált s érzelmes misztikának is. Az arab bölcsező iránya forrón és sötéten erjedt a párizsi egyetemen, a szicíliai királyi udvarban, délolaszországi iskolavárosokban, feljutott már a Lombard Síkra, — a keresztény gondolkodást századok óta nem fenyegette ennél súlyosabb virtuális veszély. A szárazak és pedánsak éppen azért nem bírtak vele, mert ők maguk is olyanok voltak, mint szentenciáik artikulusainak számozott pontjai. Albert azonban misztikus is volt és ezt a gondolatot annak saját eszközeivel és fegyvereivel verte le, a misztika területén is.

Speciálisan filozófiatörténeti jelentősége ott van Albertnek, hogy az ő életműve és Aquinoi Tamásé szorosán összetartoznak; egyenlő rangban. Az hogy az előd nem vezetett minden gondolatsort az elérhető végső pontig s a megteremtett rendszert nem építette ki a legfinomabb összefüggésekig, az éppúgy nem vet rá árnyékot, mint az utódra az, hogy anyagának jelentős részét elődje építette fel! A mellett még egyet: Aquinoi Szent Tamás nem használt fel mindent a szent-alberti filozófia mare magnumából. Amit nem használt fel, az más utódok kezén folyt be a keresztény gondolkodás további alakításába, fel nem használt részei pedig izgalmas érdeklődés tárgyai ma és úgy tetszik: Albert sokban előfutárja olyan problémafeltevéseknek, amelyeknek hálózatát csak a Kant utáni modern filozófiatörténet kezdte sejteni.

Nagy Szent Albert, a teológus, szintén nem pusztán csak tudománytörténeti anyag és adat. Kétségtelen, hogy a *ma* a teológus-Albert munkásságából nem tud használni egy részt, a szentírási exegézist. Az ő korának Szentírástudománya azonban egészen más volt, mint a máé. A mai Szentírástudomány évszázadokon át kidolgozódott szaktudományok halmaza, archeológia, nyelvtudomány, szentírási földrajz, néprajz, kronológia, szövegkritika; mindez akkoriban hiányzott és hiányzott legfőképpen az is, ami a mai Szentírástudománynak legélesebb jellemzője: az, hogy tekintetbe veszik és felelemezik a bibliai könyvekben előadottak *emberi* oldalát. A középkori szentírásmagyarázat buzdító és áhítatkeltő homiletika, moralizálás, és a dogmatikus tételek bizonyítási anyagának összekeresgélése volt. E nemben érdekesek Alberttól a zsoldárok magyarázatai; tudományos értéküknél többet jelent, hogy a mű lapjain szinte dantei víziók ragyognak. Érdekesek kommentárjai a prófétákhoz, még érdekesebbek az Evangéliumokhoz; itt sejtí meg azt a gondolatot, hogy a kinyilatkoztatásban történeti fokozatok vannak s mindkettőnek megvan a maga sajátos műfaja.

Aristoteles alapján álló filozófiai rendszer, egy főbb vonásaiban összhangba hozott logika, metafizika, ismeretelmélet és lélektan mellett a szentírási anyag ismerete az, amelyből felépült Albertus Magnus teológiája. Ezt a teológiát különböző Summáinak vaskos köteteibe rakta le és ezek nélkül minden bizonyos elképzelhetetlen Aquinoi Szent Tamás életműve. A dogmatika minden kérdését végigtárgyalja Isten létének bizonyításától kezdve az Egyházig, fejezeteit követni

néha olyan, mint valami finom és kísérteties biztonságú boncolás fölé hajolni, néha pedig olyan, mint valami elsodró erejű víziót látni. Az értelem és intuíció, alázatos hit és már majdnem vakmerő megérteni és megmagyarázni kívánás szinte sasszárnyakként lebegtetik különösen Szentháromságtanát. Ebből a magasságból már az emberiség egész története, világunknak így berendezett volta, sőt még a logikai alapfeltevések is szinte esetlegességekként forognak az eddig felemelkedett értelem körül. Az elme azonban, amely eddig felvezetett bennünket, szilárdan és szédülés nélkül állja ezt a magasságot és ellát le a mélybe: megpróbálja rendszerbe szedni a növényeket, megkülönbözteti az emlősállatokat a halaktól, madaraktól és a rovaroktól és rendszerbe szedi különféle fajtájukat...

X.

Az arc, amelyet naturalista hűséggel és a legnagyobb expresszionisták vizionárius beleélésével rendtársa, Modenái Tamás festett róla egy kétségtelenül hiteles kép után 1352-ben, csontos, hatalmas férfiarcot mutat, erre a hatalmas arcra és roppant homlokra az Értelem véste hideg és kemény barázdáit. A valamikor széles és nagy száj keskeny lett, mint a késpenge, az orrcimpáktól a szája szögletéig egy szinte fájdalmasan energikus vonás húzódik, a két szemet két sötét folttal fogják alá a megráncosodott és alálógó könnyzacskók, de a szemöldökök emeltek és nyíltak s a pillantás, amely e két szemből felszáll, még erről az ódon freskóról is úgy hat, mint ijrről felröppenő nyilak pora. Csak

nagyon markáns benső tartalom formál úgy meg embert külsőleg is, mint nála. Schütz Antal Prohászknál figyelmeztet a szellemi életnek erre a külső alakot is formáló hatására.

Amikor ennek az arcképnek elsődleges példányát festette róla rendtársa, akkor Albert már mindenesetre hatvanadik éve körül járt. Műveinek nagy része — és artikulusainak egyik-másikában a Szellem és a Gondolat egy-egy megnyert csatája — ekkor már mögötte volt, és mögötte voltak vándorútjai is. Azután, hogy 1228-ban a könyvek közt és iskolavárosokban töltött novíciusi évek után felszentelték, Hildesheimben volt először rendi tanár, azután Regensburgban, Strassburgban, majd Freiburgban. Fordulópontot jelent életében Köln. Kölnben — ezt biztosan tudjuk — Petrus Lombardus szentenciáiról ad elő, egyénileg ekkor még talán kevésbé markáns modorban, mint máskor, de ekkor már „Mester¹”, nagy híre van; s tanítványai és az egész rend felfigyelnek, mikor egy Olaszországból jött délitáliei normán ifjúról azt állítja, hogy a rend legnagyobb szellemi dicsősége lesz. Az ifjú — nyers germán társainak otromba tréfája szerint a „Néma Ökör” — a későbbi Aquinoi Szent Tamás.

1245-ben ment Párizsba Albert, s nemzetközi viszonylatban itt bontakozott ki a neve: itt nyerte meg metafizikai csatáit és itt hatolt bele az ismeretelmélet problémafeltevéséibe, amelyeket a Pyreneusokon túlról hozott idáig az arab kultúrának elcsapódó lehellete. Három évig tanított Párizsban, ugyanitt vett részt rendjének nagykáptalanján, amely Kölnnek a dominiánus rend teológiai székhelyévé való fejlesztését hatá-

rozta el. 1249-ben jött Kölnbe és öt évet töltött ott egyfolytában, életének tudományos munkássággal és eredményekkel legjobban átsúfolt öt évét, mellette a titáni tanítvány, aki ekkor már kibontotta szárnyait.

A bámulatos szervezőerő és egyéniségének roppant ereje a külső munkára is képessé teszi; Kölnnek, hogy megfelelhessen az egyetemi városi szerepnek, privilégiumokat szerez, rendje pedig provinciálissá teszi s ekkor ő prédikálva járja be az óriási rendtartományt, amely magába foglalja az összes németül beszélő területeket, így tűnik ki, hogy a külső életben is hatalmas, erős, parancsolni tudó. Amikor a kolduló rendek tudományos működése ellen kirobban az ellenállás és a háttérbe szoruló nominalizmus egyik képviselője az egész keresztény világot izgalomba hozó szellemi harcot indított a dominikánusok és franciskánusok egyetemeken való szereplése és rendi főiskolái ellen: a kolduló rendek védelmének ő állt az élére s körülötte forogtak az ügy megvizsgálására kiküldött bizottság tárgyalásai. Ez Anagniban, az akkori pápai székhelyen történt, s itt megismerkedett a legjelentősebb és legbefolyásosabb bíborosokkal, és a pápa és a Kúria is megismerte őt. Így lett négy év múlva regensburgi püspök.

1260-ban vonult be püspöki székvárosába, és amint a város akkori krónikása írja: „a ládafióban egyetlen garast, a hordóban egy csepp bort, a magtárban egy szem rozsot nem talált!” ínséges évek, az egyházi birtokoknak bekövetkezett bomlása és elidegenítése hozták ezt a helyzetet, Albert vaskézzelel nyúlt bele a zűrzavarba, de mivel méltósága megfosztotta őt tudományos munkásságától, lemondott, Utolsó tudományos

eredményeit Würzburgban koncipiálta át, azután 1266-tól kezdve haláláig, 1280-ig Kölnben élt, utolsó éveiben nem foglalkozva mással, mint a halálra való készülődéssel.

Az a pillantás, amelyet rendtársa festett rá arc-képére a trevisoi rendház falára, szinte túlvilágian éles, okos és erős pillantás: sokat látott. Amikor ifjú volt, még alaktalanul és kaotikusan pusztán kezdetiben gomolygott a keresztény filozófia, s ekkorára már két rendszert is kapott, az övét és a nagy tanítványét. Tanítványa előtte halt meg, míg ő megérhette a két közös rendszer teljes diadalát, mely rátette a koronát a keresztény középkor gondolkodásbeli egységére, szinte akkor, amikor a Hohenstaufeniek birodalma, hatalmi törekvéseik, elképzelt állameszményeik összetörve szállottak alá a mélybe. Megérte a szorongatott pápaság diadalát és látta, hogy a világi támasztól megfosztott pápai szék hogyan lából át néhány megújuló válságon. Megérte azt, hogy az arab gondolkodásnak a Pyrenneusokon túli mesterei elhalványult kísértekké foszlottak szét Európa egén. Az élet tovább ment, s filozófiák, birodalmak, az Egyház számára új fordulatok bukkantak fel, új válságok és új diadalogok. Ő azonban elvégezte a maga részét. Odaadta egyéniségének minden erejét, benne öntudatlanul egy nemzet sajátos vonásait, Ilyen vonások Európában ma a divergenciát szolgálják, akkor viszont hozzáadattak az egységhez és a békességhez, a Gondolat fennsíkján. Akkora erővel adta magát ennek, hogy élete végére azután emberi erői is egészen elhanyaglottak és igazat írhat a legenda, hogy ekkor még emlékezetét is elvesz-

tette. Emlékezett-e még az aggastyán arra a műre, amit utoljára írt, a misztikus műre, „de Coelesti Hierarchia.” Lapjain a mennyei karok és rendek beosztásának egei égnek, — Dante ennek nyomán mérte ki Paradicsomának geometriáját! Talán hálából zengeti meg körülötte is a terzinák arany húrjait a Misztikus Rózsa felé való közeledés köreiben!...

„In Thesauris sapientiae” — kezdődik az Albert szentéavatását 1931-ben kihirdető pápai bulla, amely azután Szent Pál a kolosszusiakhoz írt levelének egyik legbámulusabb mondatát intonálja. Azt a helyet, ahol Pál elmondja, mennyit vívódik azért, hogy mindenki, akit csak hatása közvetve vagy közvetlenül elér: „eljusson a megértés teljességének minden gazdagságára, az Atyaisten titkainak Krisztus Jézusnak ismeretére, akiben a bölcseségnek és a tudománynak minden kincse rejlik.” Az ezért való törekvést látja Szent Pál a keresztény hittudós legfőbb törekvésének, s ebben a jegyben a keresztény bölcselő Szent Albert is. így a pápai bulla kihirdeti *„az összes kardinálisoknak, pátriárkáknak, érsekeknek, a világ összes püspökeinek és prelátságainak; minden apátnak és rendi előljárónak; különösen az egyetemeknek, minden fakultásoknak; a szemináriumoknak és a kollégiumoknak, a tudós társulatoknak, legkülönösebben pedig Németország összes gondolkodóinak, Jiogy felékesítjük Albertet a szentség aureolájával és megadjuk neki az Egyház doktora címét... Mert tudjátok meg: Nagy Szent Albert korunknak szentje. Példaadó, milyen forrón kereste az igazságot és mindig ezt kívánta feltárni: csak az igazságot...”*